

УДК 346.3:001.895

Анастасія Шапошник,*аспірант кафедри господарського права**Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ ПОСЛУГ В ІННОВАЦІЙНІЙ СФЕРІ

Стаття присвячена дослідженню феномену послуг в інноваційній сфері, а також аналізу законодавчого та доктринального визначення цього поняття. Здійснюється розмежування різновидів послуг в інноваційній сфері та визначається їх правовий режим.

Ключові слова: послуги, інноваційна діяльність, послуги в інноваційній сфері, інноваційні послуги, правовий режим послуг в інноваційній сфері, «послуга-новинка».

Постановка проблеми. Світ, перебуваючи на порозі Четвертої промислової революції, зміщує акценти у споживачів із товарів та послуг, які не просто задовольняють потреби, а котрі дають “насолоду” від їх використання. Здебільшого ці заслуги пов'язані з інформаційно-комунікаційними способами і технологіями, які стали зараз однією з найсильніших рушійних сил у світовій економіці. Поточний рівень становлення провідних країн демонструє динамічний розвиток різних видів послуг і їх ринків, а зростаючі в геометричній прогресії потреби суспільства неможливо задовольнити без інновацій, які створюють нові сектори економіки загалом та розвивають сферу послуг зокрема. У сучасних умовах господарювання покращення механізму управління якістю інноваційних технологій є невід'ємною частиною оптимізації соціально-економічних процесів у країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремим аспектам становлення та розвитку інновацій присвячені роботи багатьох науковців, зокрема: Ю. Є. Атаманової, О. А. Беяневича, Р. П. Бойчука, О. М. Давидюка, Д. В. Задихайла, К. Ю. Іванової, В. С. Мілаш, О. Д. Святоцького та інших, але концептуальні розклади, викладені в них, потребують деталізації теоретико-методичних розробок, зокрема, щодо питання правової природи послуг в інноваційній сфері та їх договірно-правового забезпечення. Зокрема, слід звернути увагу на роботи Ю. Є. Атаманової щодо становлення інноваційного права України та здійснення інноваційної політики держави, в яких надаються дефініції термінів, використовуваних в інноваційній сфері, та розкриваються підходи до об'єктно-суб'єктного складу інноваційної діяльності [1, 2, 3], праці К. Ю. Іванової щодо господарсько-правового регулювання договірних зобов'язань інноваційного характеру

[8, 9], роботи В. С. Мілаш, котрі стосуються договірних правовідносин [10, 13].

Метою статті є дослідження феномену послуг в інноваційній сфері, а також аналіз законодавчого та доктринального визначення цього поняття, окреслення різновидів вищевказаних послуг та розгалуження їх правового режиму.

Виклад основного матеріалу. Доведено [14], що економіка України розвивається практично без використання вітчизняних наукових розробок, тоді як у розвинутих країнах до 90 % приросту ВВП досягається за рахунок застосування результатів науково-технічної та інноваційної діяльності. Розвиток національної інноваційної системи гальмується відсутністю чіткої концепції науково-технічних і інноваційних національних пріоритетів, системного управління інноваційними процесами з боку держави, незадовільним інституціональним забезпеченням інноваційних перетворень, нестабільністю та суперечливістю нормативно-правової бази інноваційної діяльності, невикористанням інноваційного потенціалу української науки та освіти (постійне скорочення частки виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП).

Відповідно до даних Державної служби статистики [4], обсяг промислових підприємств, які впроваджували інновації у 2000 році, становив 14,8 %, що є одним із критеріїв економічного розвитку країни того часу. У період 2003-2010 рр. ці показники зменшились до 8-11 %, а з 2011 р. почали зростати та нині становлять 16,6 %. Тобто за вісімнадцять років кількість суб'єктів господарювання, які займаються інноваціями та впроваджують їх на підприємствах, збільшилась лише на 2 %, що підтверджує значне відставання від інновативних країн, таких як: Японія, Німеччина, Швейцарія, США тощо.

Науковці зауважують, що вітчизняне законодавство з питань правового регулювання інноваційної діяльності непослідовне, фрагментарне та малоефективне, а тому не може бути визнаним належним правовим підґрунтям для переходу української економіки на інноваційний шлях розвитку. Відсутній повномасштабний системний науковий аналіз багатьох вихідних категорій для інноваційної діяльності, змісту та особливостей самих інноваційних правовідносин.

До недавнього часу як економічна, так і правова література, присвячена інноваціям у тому числі у сфері міжнародної торгівлі, концентрувалася практично тільки на виробничому секторі. Це логічно, тому що основна частина міжнародної торгівлі була промисловими та сировинними товарами, а інновації традиційно асоціювалися з новими або вдосконаленими якісними характеристиками товарів. Сектор послуг ігнорувався, оскільки виробництво і споживання послуг відбувалося більшою мірою в межах національних кордонів, ніж на світовому ринку. Також це відбувалося певною мірою через несформованість законодавчого підходу щодо розуміння інноваційних послуг як різновиду інновацій та, як наслідок, складність визначення обсягу інновацій у цій сфері, відмінність в інноваційних процесах в межах різних галузей сфери послуг.

Стаття 1 Закону України «Про інноваційну діяльність» визначає, що інноваційна діяльність – це діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг. Отже результатами інноваційної діяльності можна визначити нові конкурентоздатні товари та послуги, які є результатами наукових досліджень та розробок. Саме ж визначення поняття «інноваційні послуги» законодавець не надає ані в цьому законі, ані в будь-якому іншому нормативно-правовому акті.

Відсутність законодавчого та доктринального визначення поняття «інноваційні послуги» спонукає до наукового дослідження даного питання.

Відповідно до Української дипломатичної енциклопедії, послуги – це дії, результат яких споживається в процесі їх надання, вони становлять собою діяльність індивіда на користь іншої особи [15]. Законодавчо надається низка визначень поняття «послуга» (ЗУ «Про захист прав споживачів», ЗУ «Про інформацію», ЗУ «Про аудиторську діяльність» тощо), які використовуються в різних сферах людської діяльності, проте не мають однакового правового значення.

Класифікаційний перелік секторів послуг СТОГ містить понад 160 узагальнених видів послуг, поділених на розділи, на основі яких розроблено секторний класифікаційний лист послуг, що розподіляє послуги на 12 класифікаційних груп (ділові, у сфері зв'язку, будівельні та інжинірингові, дистриб'юторські, освітні, у сфері захисту навколишнього середовища, фінансові, у сфері охорони здоров'я та соціального забезпечення, туризм, організація дозвілля, у сфері культурних та спортивних заходів, транспортні) [7]. Прикладом національного нормативного акта, де надання послуг забезпечується в усіх інституційних секторах економіки, є Класифікатор видів економічної діяльності України (ДК 009:2010) від 11 жовтня 2010 р. № 457, що цілком відповідає європейській Класифікації видів економічної діяльності (NACE, rev. 2; секції G, H, I, K, L, J, N, M, P, Q, R, S, O, T, U) [6].

Поширення змін, зумовлених четвертою промисловою революцією, завершення п'ятого технологічного укладу та початок переходу до шостого дають можливість для України перейти до випереджаючого інноваційного розвитку. Зараз однією з найпотужніших рушійних сил у світовій економіці є інформаційно-комунікаційні системи та технології, які пронизують майже всі сфери життєдіяльності людини та широко використовуються суб'єктами господарювання. Інформаційні електронні послуги як різновид інноваційних послуг надаються в багатьох сферах господарювання, зокрема послуги з онлайн бронювання готелів у туристичній сфері, послуги з інтернет-банкінгу в банківській сфері, послуги дистанційного (онлайн) навчання у закладі вищої освіти.

Інноваційні послуги також називаються науковцями «послуга – новинка», тобто її інноваційна компонента полягає саме в способі її надання з використанням нових технологій, методів та інструментів, що роблять послугу новою в країні або вдосконаленою порівняно з іншими послугами. Процес надання інноваційної послуги безпосередньо пов'язаний із застосуванням (а в окремих випадках із тиражуванням) інноваційного продукту, у складі якого обов'язково наявний об'єкт (об'єкти) права інтелектуальної власності, який (які) впроваджуються в діяльність, що становить зміст певної послуги. Також послугами в інноваційній сфері є послуги, які є частиною інноваційного процесу, «інноваційна компонента» яких об'єктивується в їхній спрямованості на створення (передання) інноваційного продукту. Прикладом таких послуг є інжинірингові та технічні послуги. Окремим різновидом послуг в інноваційній сфері є

«допоміжні послуги», які перебувають поза межами інноваційного процесу та відіграють важливу роль в обслуговуванні інноваційної сфери. До таких відносять консалтингові, маркетингові, страхові, юридичні, освітні послуги тощо [11].

Українські науковці намагались вирішити питання недосконалості та фрагментарності інноваційного законодавства шляхом його кодифікації. Як результат був представлений Проект Інноваційного кодексу України, підготовлений робочою групою, яка була створена спільним розпорядженням Адміністрації Президента України та президії Національної академії правових наук України. Обговорення його відбулось за участю Національної академії правових наук України спільно з Науково-дослідним інститутом правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України та Національним університетом «Юридична академія імені Ярослава Мудрого» 14 червня 2011 року у Харкові на науково-практичній конференції «Проект Інноваційного кодексу України як новий етап розвитку нормотворення в інноваційній сфері». Відповідно до ч. 2 ст. 5.5.3. вищевказаного проекту, інноваційними є послуги, які надаються з використанням нових розробок, що набули якості інновацій. Тобто «інноваційність» даної послуги вбачається саме в способі її надання (нові технології, методи та інструменти). Ми вважаємо, що це визначення не повною мірою розкриває сутність інноваційних послуг та є недостатнім, оскільки розпливчато окреслює правову природу даної категорії, та потребує розширення.

Вважаємо, що до послуг в інноваційній сфері належать послуги, що забезпечують функціонування інноваційної сфери, та інноваційні послуги як різновид інноваційної продукції. Інноваційною послугою, як різновидом інноваційної продукції, є новостворена (застосована) і (або) вдосконалена конкурентоздатна послуга, надана із застосуванням нових технологій, методів, інструментів, пройшла інноваційну експертизу та кваліфікована центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері інноваційної діяльності. Послугами, що забезпечують функціонування інноваційної сфери є послуги, що надаються суб'єктам господарювання, що провадять інноваційну діяльність, з метою її організаційного забезпечення, мають допоміжний до інноваційної діяльності характер та не є об'єктом інноваційної діяльності. З огляду на це, важливо розділяти дані види послуг в інноваційній сфері, оскільки вони мають різні правові режими.

Р. В. Ваксман, А. В. Науменко, Ю. І. Остапенко розглядали поодинокі аспекти правових режимів деяких видів послуг у межах правового регулювання окремих ринків послуг (рекламних, телекомунікаційних, послуг з оцінки майна), однак повномасштабних вивчень питань формування правового режиму послуг в інноваційній сфері не відбувалось. В. С. Мілаш зазначає, що правове регулювання сфери послуг повинно бути спрямовано на формування оптимальних правових режимів різних видів послуг з урахуванням специфіки галузевих ринків та/або видів діяльності, у межах яких вони надаються, їх внутрішнього змісту й напрямів розвитку сфери послуг як такої [12, с. 181-182]. О. В. Голіна визначає правовий режим послуг як особливий порядок регулювання відносин, які виникають у зв'язку з наданням послуг, та поділяє його на два змістовні блоки: нормативно-правове регулювання та договірно-правове регулювання, оптимальне поєднання яких для забезпечення господарського правопорядку повинно здійснюватися під безпосереднім впливом: а) тенденцій розвитку відповідного сегмента сфери послуг, у межах якого вона надається, та різних комбінацій публічних і приватних інтересів у цій царині; б) типу послуги (господарсько-виробничі, господарсько-споживчі, інфраструктурно-міжгалузеві послуги); в) значення послуги в контексті конфігурації складників (елементів) предмета господарського договору [5, с. 12]. З огляду на вищевикладене, слід визначити, що вказані різновиди послуг в інноваційній сфері мають різні правові режими. По-перше, правовий режим послуг, що забезпечують функціонування інноваційної сфери, є відмінним від правового режиму послуг загалом через особливість типу послуги, що надається, та передбачає застосування відповідної сукупності засобів правового регулювання даних відносин. По-друге, до інноваційних послуг, як виду послуг в інноваційній сфері, слід застосовувати правовий режим об'єктів інноваційної діяльності.

Висновки

Отже, можна зауважити, що для інноваційного розвитку країни необхідно збільшити витрати на розвиток науки, детально проаналізувати методіку кваліфікації інноваційних об'єктів, зокрема послуг в інноваційній сфері, провести модернізацію законодавчого регулювання інноваційної діяльності, раціоналізувати економіку, сприяти розвитку інноваційної інфраструктури.

Список використаних джерел:

1. Атаманова Ю. Є. Господарсько-правове забезпечення інноваційної політики держави: монографія. Х. : Видавництво «ФІНН», 2008. 424 с.
2. Атаманова Ю. Є. До питання правового визначення інноваційної діяльності. Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Серія «Економічна теорія та право». Х.: Право, 2010. Вип. 1. С. 127 – 128.
3. Атаманова Ю.Є. Особливості змісту та об'єгу інноваційних об'єктів. Підприємство, господарство і право. 2006. № 11. С. 70–73.
4. Впровадження інновацій на промислових підприємствах. Державна служба статистики України. Київ, 1998-2018. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 09.07.2018).
5. Голіна О. В. Господарсько-правова інституціоналізація договорів про надання послуг : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Харків, 2016. 20 с.
6. ДК 009:2010. Класифікація видів економічної діяльності (КВЕД-2010): затв. наказом Держспоживстандарту України від 11.10.2010 № 457 (зі змінами від 29.11.2010 № 530); чинний від 01.01.2012 / Державна служба статистики України. Київ, 1998-2018. URL: <http://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 10.08.2018).
7. Зенкин И. В. Международное торговое право : учеб курс. М. : Центр. издат. дом, 2010. 464 с.
8. Иванова К.Ю. Господарсько-правове регулювання договірних зобов'язань інноваційного

характеру: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Харків, 2012. 21 с.

9. Иванова К.Ю. Правова характеристика договорів інноваційного характеру. Проект Інноваційного кодексу України як новий етап розвитку нормотворення в інноваційній сфері: матер. наук.-практ. конф., м. Харків, 14 червня 2011 р. / редкол.: С.М. Прилипко, Ю.Є. Атаманова, Д.В. Задахайло. Харків: «ФІНН», 2011. С. 90-94.

10. Мілаш В. С. Істотні умови договору і диспозитивність їх правового регулювання. Підприємство, господарство і право. 2004. № 7. С. 36–39.

11. Мілаш В. С. Послуги в інноваційній сфері. Правове забезпечення комерціалізації результатів досліджень і розробок : матеріали наук.-практ. конф., 22 трав. 2012 р. Харків, 2012. С. 125–129.

12. Мілаш В. С. Правове регулювання договірних відносин із надання послуг за сучасних ринкових умов. Вісник Національної академії правових наук України. Харків, 2013. № 2. С. 174–184.

13. Мілаш В.С. Комерційний договір у контексті сучасних ринкових умов: монографія. Х. : СПДФО Вапнярчук, 2007. 439 с.

14. Технологічна конкурентоспроможність України в умовах нової промислової революції і розвитку конвергентних технологій. Проблеми економіки. 2016. № 1. С. 108-120. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon_2016_1_14 (дата звернення: 25.07.2018).

15. Українська дипломатична енциклопедія : у 2 т. / редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. Київ: Знання України, 2004. Т. 2. 2004. 797 с.

Статья посвящена исследованию феномена услуг в инновационной сфере, а также анализу законодательного и доктринального определения этого понятия. Осуществляется разграничение разновидностей услуг в инновационной сфере и определяется их правовой режим.

Ключевые слова: услуги, инновационная деятельность, услуги в инновационной сфере, инновационные услуги, правовой режим услуг в инновационной сфере, «услуга-новинка».

The article is devoted to research of the phenomenon of services in the innovation sphere as well as analysis of legislative and doctrinal definition of this concept. Branches of types of services in the innovation sphere are being implemented and their legal status is determined.

Key words: services, innovative activity, services in innovation sphere, innovative services, legal mode of services in the innovation sphere, "service-novelty".

